

Др Владимир В. Вековић,*
Редовни професор Правног факултета,
Универзитет у Приштини – Косовска Митровица

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
doi:10.5937/zrpfni1880259V

UDK:
Рад примљен: 30.09.2018.
Рад прихваћен: 23.10.2018.

ПОРОДИЦА ПОРЕКЛА И МАЛОЛЕТНИЧКА ДЕЛИНКВЕНЦИЈА**

Апстракт: *И поред чињенице да савремена породица, услед драматичних промена на глобалном и националном нивоу чији смо сведоци, низ својих биолошких, економских и психо-социјалних функција препушта другим институцијама, међу криминолозима постоји готово општа сагласност да је породица порекла, тј. породица оријентације један од најутицајнијих фактора када је реч о малолетничкој делинквенцији. Мада се налази у непрекидном процесу транзиције, породица и даље има доминантну улогу у формирању ставова, вредности, уверења и понашања који могу промовисати делинквентно понашање или спречити његово испољавање.*

У складу с тим, аутор детаљно анализира оне аспекте породичног живота који реално имају највећи значај у етиологији малолетничке делинквенције. То су: социјално-економски статус породице; структура породице; породична атмосфера и социјално-патолошке појаве у породици. Такође, у раду се сагледавају и могућности превентивног деловања породице порекла на плану спречавања и сузбијања малолетничке делинквенције.

Кључне речи: *породица порекла, малолетничка делинквенција, социјално-економски статус, структура породице, породична атмосфера, социјално-патолошке појаве, превенција.*

* vladimir.vekovic@pr.ac.rs

** Рад је саопштен на међународној научној конференцији „Право пред изазовима савременог доба“, која је одржана 13. и 14. априла 2018. године на Правном факултету Универзитета у Нишу.

1. Уводна разматрања

Малолетничка делинквенција (полазећи од схватања М. Милутиновића који је под малолетничком делинквенцијом подразумевао укупност кривичних дела непунолетних лица, у даљем тексту термине „малолетничка делинквенција“ и „криминалитет малолетника“ употребљаваћемо као синониме) представља изузетно сложен и озбиљан проблем савременог доба којим се, са већим или мањим успехом, баве социјални радници, тужиоци, судије, корективне институције, криминолози, психолози (нарочито бихејвиористичке оријентације), као и истраживачи из других научних области. Напори који се улажу на плану свестраног сагледавања, тумачења, спречавања и сузбијања малолетничке делинквенције последица су: феноменолошких карактеристика ове друштвено негативне појаве – њеног обима, појавних облика, структуре, структуралних промена и динамике (Игњатовић, 2014: 173-195); емпиријски утврђене позитивне коорелације између раног манифестовања криминалног понашања и каснијег рецидивизма, као и чињенице да је криминалитет малолетника несумњив доказ неповољног положаја младе генерације у друштву, иако је она његова будућност (Арнаудовски, 2007: 447-448).

Сврставајући је у „микрогрупне факторе“, криминолози су рано учили неспорно велику улогу породице порекла, тј. породице оријентације у етиологији криминалитета малолетника, али исто тако и у његовом спречавању и сузбијању. Данас готово да и не постоји озбиљније криминолошко истраживање ове проблематике које не потенцира допринос породице као универзалне друштвене институције и примарне групе. Њен значај, нарочито када је реч о припадницима младе генерације, произилази из чињенице да се они у њој рађају, формирају, интернализују ставове, вредности, уверења и понашања карактеристична за конкретну културу којој породица припада. Као примарни агенс социјализације (сви остали, хронолошки посматрано, свој утицај испољавају касније), породица не остаје „под стакленим звоном“, тј. недирнута процесима и променама који се остварују на идејно-политичкој, социо-културној и друштвено-економској равни; напротив, квалитативне промене које су се догодиле непосредно по окончању II светског рата, по свом обиму, дубини и интензитету нису могле да буду без утицаја на облик, структуру и функције породице, чија се суштина увек испољавала и кроз директну коорелацију са свеукупним друштвеним устројством. У складу с тим, трансформацију до тада доминантне проширене (вишегенерацијске) патријархалне породице у мању нуклеарну породицу (коју чине супружници, по правилу, биолошки родитељи и деца), са знатно већим демократским потенцијалом, квалитативно другачијим амбијентом, дистрибуцијом моћи

и односима унутар ње, знатно мобилнију у географском и социјалном смислу, еманциповану од бројних функција које је ранија породица „подразумевала“, приоритетно су детерминисала три чиниоца: из основа измењени друштвено-економски односи са социјалистичком, а од 1950. године и самоуправном компонентом; идеолошко-политички односи засновани искључиво на марксизму, и оријентација ка убрзаној индустријализацији утемељеној на релативно модерним техничким и технолошким решењима.

Дубока друштвена криза почетком деведесетих година прошлог века (насилна сецесија бивших република СФРЈ; грађански рат са великим бројем жртава; бомбардовање од стране НАТО-пакта; међународне санкције и економска блокада; потпуни колапс привредног система; хиперинфлација и екстремно осиромашење највећег дела становништва доведеног до границе егзистенцијалног минимума; политичка нестабилност; бујање организованог криминала; аномија; „ампутрање“ дела државне територије супротно међународном праву; промена власти и конституисање демократских институција; криза демократског функционисања итд.) остварила је свој негативни утицај и на породицу, отежавајући јој, а у појединим случајевима и потпуно онемогућавајући остваривање социјализаторске и васпитне функције. У складу с тим, њен допринос порасту криминалитета малолетника и све опаснијим формама испољавања у том периоду добијао је на значају, док је способност спречавања и сузбијања таквог понашања ове старосне категорије лица атрофирала.

Модерна породица у Србији суочена је са бројним проблемима који лимитирају њено адекватно функционисање. Пре свега, реч је о: повећању стопе развода брака; порасту насиља у породици: болестима зависности; економској неизвесности услед незапослености и ниске цене рада итд. На странама које следе најпре разматрамо оне аспекте породичног живота који реално имају највећи значај у етиологији криминалитета малолетника. То су: социјално-економски статус породице; структура породице; породична атмосфера и социјално-патолошке појаве у породици.

2. Социјално-економски статус породице

Социјално-економски статус малолетника уопште, па самим тим и малолетних учинилаца кривичних дела детерминисан је деловањем три групе фактора: добном сегрегацијом, тј. „сопственим“ инфериорним положајем који карактерише апстиненција или тек маргинална партиципација у фундаменталним друштвеним процесима; местом

њихових породица на лествици социјалне стратификације, као и социјалном перспективом, односно положајем слоја у који улазе образовањем или на други начин. Несумњиво је, међутим да је њихов актуелни статус приоритетно одређен социјално-економским статусом породица из којих потичу. У складу с тим, посебну пажњу посветили смо сагледавању образовне и квалификационе структуре родитеља, њиховом занимању, приходима породице и стамбеним условима.

2.1. Образовни ниво, занимање родитеља и приходи породице

Мада у стабилном и демократском друштву, у којем се статус постиже а не приписује, образовање добија све значајнију улогу, бројна респектабилна истраживања указују да је неповољна образовна и квалификациона структура битно обележје родитеља малолетних учинилаца кривичних дела. У тим породицама не поклања се адекватна пажња формалном образовању као полузи вертикалне социјалне мобилности и не види сврха продужења школовања после завршетка обавезне општеобразовне основе. Њихове аспирације које карактерише конформистички став према животу, првенствено су усмерене ка могућности остваривања непосредне зараде и бржој економској и социјалној стабилизацији, чак и на нижем нивоу. Другим речима, оријентација на садашњост редуцира мотивацију за даље школовање (Nagalambos, 1989: 193). У складу с тим, евидентна је оскудица интелектуалних ресурса и скроман потенцијал ових родитеља за стварање образовно стимулативне атмосфере и пружање помоћи деци у успешном савладавању школских обавеза. Следствено томе, код већине малолетних делинквената из породица које карактерише ниска образовна и културна развијеност постоји значајна неусклађеност између календарског и школског узраста. На основу изложеног, чини нам се основаним закључак да је у овим породицама изразито присутна тенденција да путем ниског образовања свој незадовољавајући социјално-економски статус пројектују и на припаднике млађе генерације.

Због неповољне образовне и квалификационе структуре, за већину родитеља малолетних делинквената „резервисана“ су непрестижна, повремена или привремена занимања која подразумевају ниске, нередовне, а с обзиром на број чланова породице и њихове потребе, и недовољне приходе. Ова, крајње алармантна ситуација указује да незапосленост и запошљавање, као значајне друштвене категорије са супротним значењима, стоје према свакој индивидуи и њеној породици као путеви који воде „царству жеља или царству нужности“, чија крајња исходишта представљају могућност и услов за задовољавање одређених људских потреба. Тешке материјалне прилике и хронични недостатак финансијских

ресурса нужно изазивају забринутост, очајање и деморализацију особа које су запале у такво стање, нарушавајући њихову способност за продуктивну комуникацију и усклађен друштвени живот. Деца из таквих породица бивају лишена могућности да развију менталну и емоционалну стабилност и изграде здраве моралне и друштвене ставове, тако да у ситуацији делинквентног искушења нису кадра да се снагом своје воље одупру негативном утицају (Singer, Kovčo Vukadin, Cajner Mraović, 2002: 174).

2.2. Стамбени услови породице

Захтеви за одговарајућом величином и квалитетом простора у коме човек борави темеље се на његовим основним обележјима као индивидуалног и социјалног бића и у складу с тим, потребама за издвајањем и остваривањем заједништва без принуде. У суштини, реч је о психолошкој потреби човека за успостављањем одређене физичке дистанце од других, да би његова социјална обележја могла слободно да се испоље. Незадовољење потребе за приватношћу услед недостатка адекватних просторних услова у стану, личност доживљава као принуду на одређено понашање и заједништво уопште, што проузрокује поремећај интерперсоналних односа у породици, смањује фрустрациону толеранцију, отежава одвијање процеса социјализације и изазива „психолошки замор“ чак и између мајке и деце (Relenberg, 1970).

С обзиром да је човек индивидуално и социјално биће, умањивање његове индивидуалне компоненте води дестабилизовању личности. Међутим, пошто се ради о природној потреби, а човек је свесно биће које може и да мења своју средину, а не само да јој се прилагођава, то се личност најчешће опредељује за промену средине како би задовољила потребу за приватношћу (Singer et al. 2002: 176). Припадницима младе генерације који из тог разлога све више времена проводе ван куће, тј. налазе прибежиште на улици, прети опасност од негативног утицаја неформалних група и девијантних појединаца (Jašović, 1974: 105).

Већина малолетних делинквената потиче из породица чији се стамбени услови не могу оценити као адекватни потребама. Стамбени минимум одређен као патолошки праг (износи 8-10m² по особи и испод њега може се ићи само по цену вероватних психо-физичких поремећаја) и критички праг (12-14m² по особи, који означава ниво испод кога није осигурана индивидуална и породична равнотежа) најчешће није остварен у пракси. Такође, и посебна соба као приоритетно просторно обележје потребе за издвајањем, коју у породицама са више деце, независно од пола, најкасније у 13. години треба да има свако дете, представља више изузетак него

правило. Ови подаци упућују на закључак да се приликом решавања стамбеног питања није водило довољно рачуна о конкретним потребама будућих корисника, тј. да основна детерминанта структуре станова – породична структура, није адекватно вреднована.

3. Структура породице

Структурална потпуност породице сматра се битним предусловом њеног позитивног деловања на породични систем и његово функционисање. Активно учешће оба родитеља у васпитању детета обезбеђује више битних елемената за његов правилан развој, али само под условом да постоји емоционална повезаност, подршка и солидарност супружника, односно родитеља и деце. Дете неће имати прилике да од родитеља научи „улоге полова“ и успешно се социјализује ако је потпуна породица оријентације више формална него присна заједница. Значајно је истаћи да само нарушавање породичне структуре због одсуства неког од чланова, најчешће једног родитеља, није довољно поуздан показатељ породичне дезорганизације. Међутим, структурално дефектна породица – нарочито уколико је родитељ који недостаје играо важну улогу у породичном животу – има више тешкоћа, па самим тим и услова да претрпи и друге суштинске поремећаје и тако постане дезинтегрисана (Golubović, 1981: 219) са свим негативним последицама по развој младе личности. У складу са резултатима бројних емпиријских истраживања, сагледали смо утицај броја и редоследа рађања деце у породици, као и њене непотпуности на јављање малолетничке делинквенције.

3.1. Број и редослед рађања деце у породици

У савременој криминолошкој литератури поклања се велика пажња сагледавању повезаности „неповољног броја деце“ у породици са малолетничком делинквенцијом. Сматра се наиме, да број деце у породици учествује у условљавању ове друштвено негативне појаве на два начина. Прво, већи број деце представља за родитеље оптерећење и озбиљну тешкоћу како на плану васпитног деловања, тако и у погледу обезбеђења материјалних средстава и услова неопходних за њихов развој. С друге стране, и једино дете у породици изложено је ризику од погрешног васпитања. Претерана љубав родитеља, попустљивост и испуњавање најразличитијих прохтева доводи до стварања размаженог, егоцентричног, антисоцијалног и неомиљеног детета, или повученог, сензибилног, нервозног детета које избегава социјалне контакте и претерано зависи од оца и мајке (Herlok, 1956: 501).

Пренаглашавајући етиолошки значај „неповољног броја деце“, наведена схватања маргинализују или потпуно занемарују друге околности од којих зависи крајњи исход процеса васпитања и социјализације у породици. Мада већи број деце несумњиво представља озбиљније оптерећење за родитеље, он има и значајних предности, првенствено на плану социјализације. Прилика да се кроз живот са другима учи и прилагођава примарној друштвеној групи једно је од најчешће истицаних преимућстава деце која имају браћу и сестре. Сем тога, велике породице стварају код сваког свог члана осећај сигурности. Та сигурност, више емоционална него економска, проистиче из чињенице да је дете свесно да тешкоће са којима се суочава може решити на социјално прихватљив начин не само уз помоћ родитеља, који му због заокупљености проблемима егзистенцијалне природе често не посвећују довољно пажње, већ и кроз сарадњу са браћом и сестрама (Herlok, 1956: 504-505). С друге стране, иако је једино дете у породици ускраћено за такву врсту односа и сарадње, родитељи му се могу више посветити, остварити квалитетнију и интензивнију комуникацију, обезбедити повољније материјалне услове за развој итд.

Полазећи од сазнања да у породици не постоји положај који због своје посебне природе не намеће извесне проблеме у развоју и социјализацији личности, криминолози су приликом сагледавања етиолошког аспекта малолетничке делинквенције одговарајућу пажњу поклонили и редоследу рађања деце у породици. Истраживања указују да је код прворођене деце веома мала вероватноћа да испоље такво понашање, зато што, по правилу, имају добре односе и комуникацију са одраслима и интернализују правила која утврђују њихови родитељи. Прворођено дете може се јавити и у улози „трећег родитеља“ за млађу браћу и сестре и тако се потпуније идентификовати са улогама које имају одрасли, него деца рођена касније. Такође, и најмлађе дете, због пажње коју му посвећују родитељи и старија браћа и сестре, веома ретко бива инволвирано у малолетничку делинквенцију. Највећа вероватноћа да постану делинквенти постоји код „средње“ деце којој се не поверавају одговорности и значајне улоге „резервисане“ за прво дете, нити им се толерише неодговорно понашање, као што се то чини са најмлађим дететом (Томпсон, Бинам, 2014: 221). Разлог за делинквентно понашање „средње“ деце може бити и то да она осећају да су лишена пажње родитеља у поређењу са најстаријом и најмлађом децом и сматрају да је западање у невољу један од начина да привуку пажњу одраслих.

3.2. Непотпуност породице

Дефицијентна структура неповољно делује на функционисање породице и развој младе личности у њој. Непотпуна породица структурално је неадекватна; сем тога, она је мањкава и са аспекта темељних функција које треба да врши, и то из два разлога: прво, за правилно формирање личности детета потребна су оба родитеља, пошто се „его-идеал“ који регулише понашање индивидуе изграђује на основу модела личности оца и мајке и њихових узајамних односа, и друго, за складан емоционални развој детета и успостављање емоционалне стабилности чланова породице, неопходно је остварити две врсте веза које чине муж – жена и родитељи – деца (Golubović, 1981: 162).

С обзиром да поједини разлози и околности који доводе до непотпуности породице остварују различите ефекте на породични систем и његово функционисање, неопходно је у сваком конкретном случају утврдити да ли је до непотпуности дошло услед малициозног напуштања породице од стране једног родитеља, развода брака, смрти једног родитеља, одсуства родитеља из објективних разлога или ванбрачног рођења, каква је породична атмосфера претходила том догађају, у ком животном добу је губитак једног од родитеља задесио најмлађе чланове породице, као и да ли је адекватно надокнађен. Структурална непотпуност изазвана факторима који су ван утицаја породице (нпр. губитак родитеља услед смрти) остварује знатно слабије неповољно дејство. Насупрот томе, породица чија је структура нарушена субјективним слабостима родитеља (развод, напуштање породице) има неупоредиво теже последице по породичну атмосферу, развој деце и манифестовање делинквентног понашања (Јаšović, 1983: 241). Само уважавањем ових околности, као и њиховим довођењем у динамичку везу и интеракцију са низом других срединских фактора и личности чланова породице, могуће је оценити криминогени потенцијал структурално дефицијентне породице.

4. Породична атмосфера

Породична атмосфера, схваћена као целокупност међусобних односа чланова породице, може деловати подстицајно, али и ограничавајуће на развој и социјализацију младих. Њена адекватност за успешно одвијање процеса васпитања и социјализације огледа се у доприносу који даје приликом формирања личних, правилно усмерених својстава деце, као и свестраном развоју способности које поседују. Важно је истаћи да идеална породична атмосфера за здрав развој детета није она у којој нема никаквих проблема и сукоба, пошто таква породица не постоји, већ

она у којој су међусобни односи чланова засновани на привржености, поверењу и солидарности, што омогућава да се проблеми решавају, а сукоби превазилазе (Golubović, 1981: 269). Личност која је успела да оствари персонални и социјални интегритет, за шта стимуланс и подршку црпи из хармоничне породичне атмосфере, тражи и налази решење проблема на рационалан начин и не прихвата ирационални бунт који не води разрешењу конфликта, већ западању у све компликованији сукоб (Golubović, 1981: 271). Међутим, ако породица не испуњава постављене циљеве и због тога лиши своје чланове неопходног ослонаца и подршке, у њој ће сукоби превагнути над кохезијом, тензија над емоционалном равнотежом, а узајамно сумњичење над поверењем, дакле, превладаће таква породична атмосфера која ће негативно деловати на формирање младе личности и усмеравање њеног понашања.

Од низа неповољних елемената породичне атмосфере који могу допринети јављању малолетничке делинквенције, најтеже последице свакако узрокују лоши међусобни односи родитеља и њихов неадекватан однос према деци.

4.1. Међусобни односи родитеља

Однос између родитеља, оца и мајке прави је образац за учење и прихватање породичног понашања и односа за децу и што је већи склад између међусобног понашања родитеља и њихових захтева у процесу васпитања, утолико ће оно бити успешније, дајући као резултат социјализоване и емоционално стабилне личности (Golubović, 1981: 191). Полазећи од сазнања да су деца динамичне личности и да им је за развој потребна помоћ, а не таторство, ови родитељи примењују различите начине посредног утицаја настојећи да их ненаметљиво подстакну да самостално анализирају понашање и доносе рационалне одлуке, тј. да их учине одговорним за сопствено понашање. Искуство детета које садржи позитивне елементе формиране на основу родитељског примера из свакодневног живота представља снажан подстицај за стабилизовање осећаја сигурности, које пак омогућава несметано одвијање процеса социјализације и формирање емоционалне стабилности.

Међутим, неусаглашеност вредносних оријентација родитеља, када сваки настоји да другом наметне своје ставове често је узрок озбиљних поремећаја породичне атмосфере, а самим тим и дезоријентисаности и изгубљености најмлађих чланова породице. У посебно неповољној ситуацији су деца оних родитеља код којих је та неусаглашеност еволуирала у озбиљне сукобе, односно свађе. Деца која, по правилу, воле оба родитеља оцењују

да је, у условима поремећене породичне атмосфере, њихова потреба за љубављу и сигурношћу угрожена. Проблем потенцира и чињеница, да родитељи у настојању да придобију дете за себе не бирају средства. Тако се породица дели у међусобно супротстављене таборе у којима деца предвођена и подучавана од стране родитеља воде „туђи рат“ који неповољно делује на њихову личност. Резултати бројних истраживања указују да постоји позитивна коорелација између озбиљних сукоба у породици с једне и одређених непожељних облика понашања код деце, с друге стране – нпр. јављања љубоморе, емоционалне нестабилности, неконтролисаног реаговања, осећаја несигурности итд.. Особе које су имале почетна неуспешна породична искуства, укључују се у живот са умањеном способношћу за сарадњу и са снажно испољеном тенденцијом за задовољење потреба кроз импулсивно реаговање, што представља озбиљну препреку за успешно интегрисање у позитивне друштвене токове.

4.2. Однос родитеља према деци

Рационалан и на педагошким сазнањима утемељен однос родитеља према деци значајна је претпоставка уравнотеженог развоја младих и озбиљна брана од многих неповољних утицаја. Од бројних ставова и поступака оца и мајке на формирање социјализоване и емоционално стабилне личности најјачи утицај испољавају три подручја интеракције родитеља и деце.

Прво подручје обухвата манифестовање интереса, топлине, прихватања и привржености, на основу чега произилази осећање детета да је жељени члан породице, да јој припада и да у њој може наћи ослонац (Golubović, 1981: 269). Другим речима, интерес који отац и мајка показују за дете, оно доживљава као задовољење потребе за позитивном пажњом, тј. као доказ сопственог значаја у њиховим очима.

Следећа област значаја за развој детета је попустљивост, односно строгост и кажњавање. Искусне родитеље карактерише изражајност захтева које постављају и чврстина и консеквентност којом их остварују. Награђивање је приоритетан начин утицаја на дете да се понаша на социјално прихватљив начин, а награда је непосредно повезана са поступком који би оно требало увек да врши, јер ће га пријатне асоцијације подстицати на стално понављање. Најједноставнија, уједно и најефикаснија награда коју родитељи могу дати је признање у виду похвале. И у случајевима када је потребно казнити дете, ови родитељи су доследни: казна није одмазда или вентил за њихову нагомлану љутњу, већ реакција адекватна учињеном преступу. На овај начин они показују детету да га прихватају и када не одобравају поједине његове поступке.

Трећи значајан сегмент односа родитеља према деци је демократска пракса. У оквиру широко постављених правила они примењују методе који полазе од унутрашњих склоности детета и пружају му довољно могућности за слободно одлучивање и испољавање индивидуалности. Прецизније, они на суптилан начин исказују поштовање његовој личности.

Склад између осећаја и дужности могу остварити само они родитељи који су изграђене и стабилне личности, јер у области васпитања важи правило да отац и мајка могу пружити деци само оно што сами поседују, тј. да друге могу васпитавати само уколико су и сами васпитани. Поједини родитељи, међутим често примењују начине и поступке усмеравања понашања младих који узрокују негативне последице. У настојању да постигну ауторитет, они су склони да у односу према деци одбацавање претпоставе прихватању, принуду љубави, а казну (најчешће телесну) награди. Наметнута су строга правила понашања, при чему је основно мерило ауторитарног породичног кодекса воља родитеља или једног од њих („Зато што ја тако кажем“). Природа детета и његови развојни потенцијали су занемарени; наиме, њему се намећу циљеви које одређују родитељи, а који су неприродни и неутемељени у односе у породици. Очигледно, реч је о ауторитарном моделу васпитања који произилази из обесправљености чланова породице, пре свега деце, и има значајну улогу у етиологији малолетничке делинквенције.

5. Социјално-патолошке појаве у породици

Криминолошка мисао и истраживачка пракса недвосмислено указују да је мало негативних елемената у породичном животу који својим непрекидним интензивним деловањем нису у стању да изазову неповољне последице по развој и понашање малолетника. У складу с тим, несумњиво је да ће се присуство социјално-патолошких облика понашања одраслих чланова породице, па и старије браће и сестара врло вероватно негативно одразити на развој младе личности. Наиме, у неким деловима друштва постоје прогресивно малигни облици социјалне патологије у устројству породичне групе. Такве породице које нису довољно интегрисане са заједницом постају извор социјално-патолошке заразе и проузрокују неприлагођено и етички извитоперено понашање својих чланова. Веза између индивидуалног и породичног идентитета толико је примарна и незаменљива да у највећем броју случајева искључује могућност да неки члан породице остане имун према последицама те заразе (Ekermen, 1987: 136). Концентрација највећег интензитета деструктивног учинка социјално-патолошких појава приоритетно је усмерена на припаднике најмлађе

генерације, који су изузетно осетљиви на групне притиске присутне у породици и широј заједници, због чега је њихово правилно друштвено и етичко формирање доведено у питање. Полазећи од тих сазнања, сагледали смо утицај прекршаја и кривичних дела чланова породице, као и болести родитеља на јављање малолетничке делинквенције.

5.1. Прекршаји и кривична дела чланова породице

Социјално-патолошке појаве настају у динамичкој интеракцији индивидуе и особа из њене најближе околине (Кесмановић, 1988: 88) при чему породици, као првој референтној групи припада посебно место. Да ли ће се социјално-патолошки модел понашања уопште уобличити зависи првенствено од тога колико је индивидуа временски дуго изложена контаминацији социјално-патолошких појава и да ли успева да избегне партиципацију у развијању и продужавању патолошког карактера мреже односа у чијем се средишту или на периферији налази (Кесмановић, 1988: 88). Време је дакле, незаобилазна компонента у настајању, али и тумачењу социјално-патолошких појава. У конкретном случају малолетници се налазе у двоструко хендикепираном положају: с једне стране, они су изложени утицају прекршајног и криминалног понашања родитеља и старије браће и сестара у оном животном добу, када су с обзиром на пластичност структуре личности подложни сваком чину и примеру своје околине, како позитивном, тако и негативном, а с друге, њихове могућности да избегну неповољан утицај социјално-патолошких појава у породичном животу на овом узрасту су минималне. Уколико затаје и други фактори позвани да обезбеде позитиван утицај на развој малолетника, и на тај начин неутралишу негативан узор прекршајног и криминалног понашања чланова породице, готово је сигурно да ће ти малолетници испољити делинквентно понашање.

5.2. Болест родитеља

Друштвени значај болести произилази из ефеката патолошких промена на друштвено комуницирање и споразумевање, на несметано одвијање друштвених процеса и задовољавање различитих индивидуалних и друштвених потреба – једном речју, на друштвеност човека.

Све док је носилац социјалне улоге болесника, болестан човек је ослобођен већине или свих осталих социјалних улога (Кесмановић, 1988: 124), што у конкретном случају значи да болест једног или оба родитеља, осим што оптерећује остале чланове породице, истовремено дисквалификује из непосредног учешћа у породичним процесима основне носиоце тих

процеса. Посебно је значајно да болесни родитељи, с обзиром на врсту и ток болести и поред најбоље воље, тешко остварују васпитни утицај и контролу над понашањем деце. С друге стране пак, пажња и брига породице усмерава се у правцу лечења и неге оболелих родитеља, тако да се други породични процеси, између осталих подизање и васпитање деце маргинализују и обављају у неадекватним условима. Болест родитеља дакле, може условити унутарпородичну дисфункционалну спрегу и на тај начин довести до делинквентног понашања младих.

Као хронична и прогредијентна болест, алкохолизам захвата све животне сфере, додуше у различитом обиму и различитом динамиком. Ипак, најраније и најбројније последице алкохолизма испољавају се на социјалном плану, а пре свега у брачном и породичном животу. Наиме, „алкохоличарски систем је јединствен ентитет по томе што присуство алкохолизма увек значи дисфункционалан породични систем“ (Vuletić, 1988: 292).

Породице у којима је отац алкохоличар карактерише: дубока конфузија и неконгруентност свих видова комуникација и интеракција; бројни акти физичког насиља алкохоличара према жени, али и узајамних физичких сукоба; атипична дистрибуција породичних улога и ауторитета (супруге преузимају готово све породичне улоге на себе, а посебно родитељску – тзв. псеудоматријархат); преферирање претежно материјалних постигнућа као последица непрестаних финансијских лишавања и социјалне нестабилности, као и сиромаштво социјалног живота које иде чак до тоталне социјалне изолације.

Најтеже и најбројније последице алкохолизам оставља на припаднике најмлађе генерације. Ти очеви се према малолетницима понашају недоследно и углавном неадекватно, што не чуди јер алкохоличарима због импулсивности и непредвидљивости понашања недостају основне норме у васпитању. Последица алкохоличарског породичног система је поремећај психосоцијалног развоја малолетника, чија су доминантна обележја: социјална незрелост; емоционална нестабилност; асоцијалност; негативно усмерена самоафирмација и негативна идентификација.

6. Породица порекла и спречавање и сузбијање малолетничке делинквенције

Због значајног утицаја који остварује на децу, породица порекла потенцијално може имати значајну улогу у спречавању и сузбијању малолетничке делинквенције.

Један од начина на који ова примарна друштвена група може покушати да спречи делинквенцију је да јасно дефинише друштвене улоге и одговорности за своје најмлађе чланове, смањујући тако осећај маргинализованости карактеристичан за њих. Постављена очекивања морају бити прецизна, унапред позната и објашњена деци на прихватљив начин. Директан надзор од стране родитеља и доследност приликом дисциплиновања такође представљају значајне изолаторе од делинквенције. У структурално дефицијентној породици један родитељ који је активно укључен у надзор над понашањем свог детета и остварује квалитетну интеракцију са њим (стављање до знања детету да је одговорно за своје поступке, подстицање пожељног понашања, указивање на позитивне примере и сл.), може да буде знатно успешнији у спречавању делинквенције од оба родитеља у структурално целовитој породици, који не исказују адекватну заинтересованост за понашање свог детета (примена недоследних метода дисциплиновања, недостатак емоционалне топлине, понижавање итд.). Најзад, треба истаћи да је интензитет друштвене везе између малолетника и њихових породица (мада та веза данас слаби) један од најважнијих фактора у спречавању делинквентог понашања (Томпсон, Бинам, 2014: 229-230).

На основу изложеног можемо закључити да сваки покушај спречавања и сузбијања криминалитета малолетника који претендује на успех, неизоставно мора да укључи породицу порекла.

7. Закључак

Малолетничка делинквенција представља изузетно сложен и озбиљан проблем савременог доба с обзиром на њене феноменолошке карактеристике, емпиријски утврђену позитивну коорелацију између раног манифестовања криминалног понашања и каснијег рецидивизма, као и чињенице да је криминалитет малолетника несумњив доказ неповољног положаја младе генерације у друштву.

Криминолози су рано учили неспорно велику улогу породице порекла, тј. породице оријентације у етиологији криминалитета малолетника, али исто тако и у његовом спречавању и сузбијању. Иако се налази у непрекидном процесу транзиције, породица и даље има доминантну улогу у васпитању и социјализацији младих, тј. у формирању ставова, вредности, уверења и понашања који могу промовисати делинквентно понашање или спречити његово испољавање. Резултати истраживања указују да реално највећи значај у етиологији малолетничке делинквенције имају: неповољан социјално-економски статус породице; њени структурални

недостаци; поремећена породична атмосфера и присуство социјално-патолошких појава у овој примарној друштвеној групи.

Сдругестране, директан родитељски надзор, доследност дисциплиновању, јачање друштвених веза између малолетника и њихових породица, као и јасно дефинисане друштвене улоге и одговорности за припаднике најмлађе генерације, могу допринети спречавању малолетничке делинквенције.

Дакле, због изузетног утицаја који има на малолетнике, породица треба да остане у фокусу истраживања друштвеног проблема названог малолетничка делинквенција.

Литература/References

- Аранаудовски, Љ. (2007). *Криминологија*. Скопје: 2-ри Август С – Штип.
- Vuletić, Z. (1988). *Deca alkoholičara*. Gornji Milanovac: Dečje novine.
- Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed.
- Ekermen, N. V. (1987). *Psihodinamika porodičnog života*. Titograd: Pobjeda.
- Ignjatović, Đ. (2014). Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji – analiza statističkih podataka. *Crimen (V)*.2/2014. 173-195. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Institut za uporedno pravo.
- Jašović, Ž. B. (1974). *Slobodno vreme i prestupničko ponašanje mladih*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Jašović, Ž. B. (1983). *Kriminologija maloletničke delinkvencije*. Beograd: Naučna knjiga.
- Кесмановић, Д. (1988). *Ni normalno ni patološko*. Sarajevo: Svjetlost.
- Relenberg, N-Sch. (1970). Wohnung und Wohnumwelt. *Baumeister*.
- Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Томпсон, В. Е., Бинам, Џ. Е. (2014). *Малолетничка делинквенција: социолошки пристап*. Скопје: Арс Ламина – публикации.
- Haralambos, M. (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
- Herlok, E. B. (1956). *Razvoj deteta*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.

Vladimir V. Veković, LL.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Priština (Head Office in Kosovska Mitrovica)

FAMILY OF ORIGIN AND JUVENILE DELINQUENCY

Summary

Despite the fact that the modern family, due to the dramatic changes on the global and national level, entrusts many of its biological, economic and psycho-social functions to other institutions, there is almost a general consensus among criminologists that the family of origin, i.e. the family of orientation is one of the most influential factors when it comes to juvenile delinquency. Although the family is in a continuous transition process, it still has a dominant role in shaping attitudes, values, beliefs and behaviors that can either promote or prevent delinquent behavior. In this context, the author analyzes in detail the aspects of family life that have the greatest significance in the etiology of juvenile delinquency. These are: the socio-economic status of the family; family structure; family atmosphere and social-pathological phenomena in the family. The paper also examines the possibilities of preventive action of the family of origin in the field of suppression and prevention of juvenile delinquency.

Keywords: *family of origin, juvenile delinquency, socio-economic status, family structure, family atmosphere, social-pathological phenomena, prevention.*